

Drvena Madona iz Martinšćine

Andela Horvat

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Izvoran znanstveni rad – 730.04

5. studenog 1984.

Među bogatim inventarom što ga nalazimo po crkvama Hrvatskog zagorja rjeđe nailazimo na spomenike kulture od umjetničke vrijednosti iz gotičkog doba. Njima možemo pribrojiti kip Marije s djetetom u Martinšćini.

Uspravni lik izdiže se iz niskog podnožja. Odrešite linije daju plastici smireni obris (slika 41). Tek blagi nagib glave podsjeća na Madone, koje imaju gotičku S liniju, što je u ovom slučaju zane-mareno. Okrugla glava na niskome vratu ima visoko oblo čelo, zamišljene oči, pravilan nos, mala usta. Ispod niske krune sa šiljatim zupcima padaju dugi pramenovi kose, koji se valovito spuštaju niz leđa i sprijeda do podlaktice. Desnu ruku s jabukom u

Autorica publicira drvenu skulpturu Bogorodice s djetetom iz kapele sv. Martina u Martinšćini, selu nedaleko od Zlatara u Hrvatskom Zagorju. Bogorodica stoji na mjesječevu srpu, desnom rukom drži dijete, a u lijevoj joj je jabuka. Grafizirani, tvrdi nabori i otmjene proporcije karakteristike su stila kasne gotike, pa autorica datira skulpturu u osmo desetljeće 15. stoljeća. Ikonografski je skulptura preciznije opisana kao Immaculata conceptio.

šaki majka je podigla prema visoko podignutom djetetu. Golišavi, punašni dječak okrugle glave s položenim kovrčama kose okrenut je glavom prema gledaocu. Ruke su mu u živahnim gestama, a noge prekrížene. Kako dijete na majčinoj ljevici sjedi uspravno, ta poza također pridonosi tome da je kontura kipa zbijena. Haljina s visokim strukom vidi se samo kod grudiju. Već poviše Marijina desnog boka nastaje plastično naglašena gužva od nabora s pobrkano raspoređenim trokutima i ostrim bridovima koji se pričinjaju kao da su od lima. Od Marijine lijeve ruke u dugim linijama padaju nabori plašta, sve do podnožja s mjesječevim srpom, a među tim se naborima ističe visoko desno koljeno. Šiljata cipelica viri ispod podatno položenih skutova odjeće. Kip izrađen od prilično teškog crvotočnog drva na poledini je izdubljen, no glava mu nije, pa je stoga na njoj straga nastala raspuklina. Kip s visinom od 115 cm recentno je prebojen i bronciran.¹

U stručnim publikacijama kip je samo nekoliko puta spomenut kao kasnogotička Madona,² pa je o tom djelu potrebno nešto više reći. Da ta plastika pripada kasnom gotičkom vremenu, na to ukazuju njezine stilske karakteristike, jer ističu se: na boku grafizirani tvrdi nabori plašta, te oni dugi okomiti, što karakterizira otmjeni stil duge linije. I svojom kompozicijom, kao i svim glavnim detaljima, pa i ikonografski, Bogorodici iz Martinšćine najbliža je sestra ona iz mađarskog Jáka³ (slika 42). Radocsay Dénes taj kip oštrog stila datira u vrijeme oko god. 1480,⁴ a Jolán Balogh za kip iz Jáka nalazi da je nastao na temelju grafike kojoj je

¹ A. Horvat, *Putne bilješke* 24. V 1948, 31. X. 1963, 19. VI. 1982. – Oko Marijina vrata naslikana je ogrlica. Ispod premaza nije primjećen originalni sadržaj. To je konstatirala Ana Deanović u srpnju 1957. godine.

² Lj. Karaman, *Značajna otkrića Konzervatorskog zavoda u Zagrebu s područja naše likovne prošlosti*, Arhitektura 11-12, Zagreb 1948, p. 50 i sl. p. 51. – Lj. Karaman, *O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji*, Historijski zbornik III, 1950, p. 151. – A. Horvat, *Martinšćina*, Enciklopedija likovnih umjetnosti 3, Zagreb 1964, p. 415.

³ Bit će po svojoj prilici djela istog majstora ili iz iste radionice

⁴ Radocsay Dénes, *A középkori Magyarországnak fsszobrai*, Akadémiai kiadó, Budapest i 1967, p. 72 i 88, sl. 161.

⁵ J. Balogh, *L'origine du style des sculptures en bois de la Hongrie médiévale*, Acta historiae artium, Academiae scientiarum Hungaricae Tomus IV, fasciculi 3-4, Budapest 1957, p. 247 sa sl. i p. 248.

41. Martinščina, drvena gotička Madona

42. Ják (Madarska), drvena gotička Madona, o. 1480.

kumovala Madona grafičara iz Colmara blizu Rajne od čuvenog Martina Schongauera.⁵

S ikonografskoga gledišta taj tip Madone je apokaliptična žena – *Immaculata conceptio* – na mjesečevu srpu. Obje Madone, ova iz Martinšćine, kao i ona iz Jáka, u svojoj desnici drže jabuku, što se Bogorodici rado stavlja u ruku u Nizozemskoj i u Njemačkoj. Jabuka ima raznoliko, potpuno suprotno značenje. Kao zabranjena voćka u rajnu, u Evinoj je ruci zavodnički simbol grijeha, no u Madoninoj ruci to je plod spasa, jer Marija predstavlja novu Evu.⁶ Među Madonama sjeverne Hrvatske koje su u nas od davnine taj motiv nalazimo primjerice kod Marije na Strmcu iz vremena oko g. 1450-1460.⁷

Kipu se ulazi u trag razmjerno kasno. Crkva sv. Martina spominje se kao župna u Martinšćini od g. 1334. u dolini Ivanščice podno brda Oštrea riječima: *ecclesia sancti Martini sub Osturch*,⁸ time se označava burg podno kojeg se razvilo naselje. Kip Marije s djetetom koji je predmet razmatranja očito potječe s nekog oltara s obzirom na izdubenu poledinu. Je li postojao u toj crkvi? U njoj vizitator g. 1677. spominje oltar sv. Marije s kipom Bogorodice. Budući da je prema opisu oltar imao u gotičkoj tradiciji oslikana krila, a u sredini Marijin kip, može se smatrati da se po svoj prilici taj navod odnosi na ovaj gotički kip Madone, koji je i danas u kapeli.⁹ Ona nekoć bijaše župna crkva uglednog utvrđenoga grada koju župu je g. 1699. preuzeo Zlatar. O važnosti Martinšćine u srednjem vijeku govori više umjetnina kao: u nas rijetko očuvano brončano romaničko raspeće,¹⁰ gotička, barokizirana arhitektura crkve s četvorinastim svetištem,¹¹ te u njemu ciklus zidnih gotičkih slika s odrazima internacionalnog gotičkog stila sredine 15. stoljeća.¹² Sve to kao i ovaj kvalitetni kip Madone iz vremena oko 1480. svjedoči o tome da su naručitelji ladanja Hrvatskog zagorja imali relativno visoke zahtjeve od tadašnjih srednjovjekovnih majstora.

⁶ *Lexikon der christlichen Ikonographie* Engelberta Kirschbauma – Herder I BD, Rom Freiburg – Basel – Wien 1968, p. 123. – MG (= dr. Marijan Grgić), *Jabuka*, Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, Zagreb 1979, p. 289.

⁷ A. Horvat, *Gotički kip Madone strmečke*, Peristil 22, Zagreb 1979, p. 67-71.

⁸ J. Butorac, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Starine JAZU, knj. 59, Zagreb 1984, p. 51.

⁹ D. Baričević, *Pregled spomenika skulpture i drvorezbarstva 17. i 18. stoljeća u ist. dijelu Hrvatskog zagorja*, Ljetopis JAZU, 76, Zagreb 1972, p. 297.

¹⁰ A. Horvat, *Brončani razapeti »Christus regnans« nađen u Hrvatskoj*, Antidoron M. Abramčić I, *Vjesnik za arh. i hist. dalm.*, LVI-LIX, Split 1954-1957, p. 265. – I. Lentić, *Predmeti od metala u riznici zagreb. katedrale*, Riznica zagrebačke katedrale, katalog izložbe 1983, p. 175; Lj. Karaman, *O umjetnosti*, o. c., *Hist zbornik I*, 1948, T. II.

¹¹ Gj. Szabo, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb 1939, p. 83; V. Noršić, *Povijest župe Bl. D. Marije u Zlataru*, Zagreb 1942.

¹² A. Deanović, *Gotičke freske crkve sv. Martina u Martinšćini*, Rad 360, JAZU, Odjel za likovne umjetnosti, knj. VI, Zagreb 1971, p. 173-185. Kapela je u zapuštenom stanju, pa zbog istaknute umjetničke vrijednosti iziskuje što skorije stručno uređenje.

Zusammenfassung

EINE GOTISCHE MADONNA AUS MARTINŠČINA

Im Dorf Martinščina der Pfarre Zlatar in Hrvatsko Zagorje, der Region nördlich von Zagreb, befindet sich in der ehemaligen Pfarrkirche – heute Fialkapelle – des hl. Martin ein hölzerne Statue der Muttergottes. Maria steht auf der Mondsichel und hält das Kind hoch auf dem rechten Arm, während ihre linke Hand einen Apfel umfasst. Die Statue ist 115 cm hoch. Die langgezogenen Faltenzüge des Umhangs deuten darauf hin, daß die Statue dem Stil der s.g. »langen Linie« angehört, der in den europäischen Werkstätten in der Zeit zwischen etwa 1470-1480 vorherrschte. Eine ganz ähnliche Madonna mit Kind befindet sich im ungarischen Ják. D. Radocsay datiert diese gotische Statue in die Zeit um 1480⁴, und Jolán Balogh ist der Meinung, daß eine Graphik der Madonna von Martin Schon-gauer dem Künstler als Vorlage gedient hat.

In den erhaltenen Quellen wird die Madonna aus Martinščina verhältnismäßig spät erwähnt. Die Pfarre selbst heißt 1334 »ecclesia sancti Martini sub Osturch«.⁸ In dieser Kirche wird 1677 ein gotischer Flügelaltar beschrieben mit einer Madonnenstatue in der Mitte. Es kann angenommen werden, daß diese Beschreibung sich auf die bis heute erhaltene gotische Statue der Maria mit Kind bezieht.⁹ Die Kirche in Martinščina genoß im Mittelalter hohes Ansehen, wovon noch einige erhaltene Kunstdenkmäler zeugen, wie z.B. ein romanisches Bronzekreuz (heute in der Schatzkammer der Zagreber Kathedrale), die gotische, barockisierte Architektur der Kirche mit ihrem quadratischen Altarraum,¹¹ und die Reste gotischer Wandbilder aus der Mitte des 15. Jahrhunderts.¹² Die Stifter der Kunstwerke von Martinščina hatten demnach immer große Anforderungen an die ausführenden Künstler gestellt.

Summary

THE WOODEN MADONNA FROM MARTINŠČINA

The author publishes the wooden sculpture of Madonna with Child from S. Martin's chapel in Martinščina, a village near Zlatar in the region of Hrvatsko Zagorje. Madonna stands on a moon crescent, holding the Child in her right arm and an apple in her left hand. The graphically rendered rigid folds and elegant proportions are characteristic of the late Gothic style. The author therefore dates the sculpture to the 8th decade of the 15th century. A more accurate iconographic description of the sculpture is Immaculata Conceptio.